

Co má znát a umět pedagog [CMZUP]

Jindřich Bečvář

Abstrakt

Tento krátký příspěvek se snaží porovnat to, co se od pedagogů oficiálně žádá, s tím, co by od pedagogů požadováno být mělo.

1 Zneklidňující vzpomínky

Jedna z mých vzpomínek z dětství se váže ke slovnímu spojení, které jsem často slyšel jako nezúčastněná osoba – *Co má znát a umět pionýr* [CMZUP]. Musím poznamenat, že tato „vzdělávací“ kampaň prošla mimo mne bez odezvy, byl jsem ostatně členem Pionýrské organizace jen krátce: od roku 1960 do roku 1962, necelé dva roky.

Pozoruhodné je, že již roku 1959 brožurka *Co má znát a umět pionýr* varovala před biflováním a prosazovala to, čemu dnes říkáme kompetence. Je to jen pouhá náhoda?

Přinesli jsme v brožurce základní látku, kterou je třeba si osvojit a vést pionýry k tomu, aby se naučili všemu, co obsahují jednotlivé požadavky. Přitom je nutno, aby se vyvarovali knižního „biflování“ ... [1]

Marná sláva, jsem již pamětníkem. S velkým zneklidněním proto vnímám výraznou podobnost trendů současných a trendů let padesátých (a počátku let šedesátých). Současné tendence vyjádřené požadovanými procenty maturantů a vysokoškoláků a doprovázené mediálními zprávami, např. o dámské krejčově, která bude nyní studovat na Karlově univerzitě,¹ mi bohužel silně připomínají tehdejší snahu vyjádřenou heslem *Co Čech, to maturant*, která byla provázena novinovými články o dojíčkách, hornících a popelářích intenzivně doplňujících své vzdělání. Neupírám nikomu právo na vzdělání a vzdělávání. Jsem však přesvědčen, že nárůstu vzdělanosti nelze dosáhnout bezduchou honbou za vyššími a ještě vyššími procenty, sepisováním rámcových a školních vzdělávacích programů, vystavováním většího a ještě většího počtu maturitních vysvědčení a rozdáváním vysokoškolských diplomů. Má snad někdo pocit, že kvalitu Ostravského

¹ Viz A. Šúra: *Kdo nesmí na vysokou*, Respekt 2008, č. 9.

kahanu pozvedneme tím, že na lahev nalepíme vinětu s nápisem Château Margaux?

O školských reformách napsal sérii článků Dag Hrubý [5], který je též autorem článku *Postavení matematiky na gymnáziích* [2]. Výstižnou kritiku současné situace ve školství podal nedávno Petr Piňha [6]. Viz též [2] a [3].

2 Pohled oficiálních institucí

2.1 CMZUP – RVP & ŠVP

Učitel – podle oficiálních institucí – **má znát** příslušný Rámcový vzdělávací program (RVP) a **má umět** sepisovat Školní vzdělávací program (ŠVP). Tyto dvě požadované schopnosti je možno označit za neklíčovější ze všech klíčových kompetencí učitele.

Pedagog má „vstřebat“ (netroufám si říci „nabiflovat“) vznešené, avšak nepříliš srozumitelné fráze uvedené v RVP, „rozpracovávat je“ a poté „zapracovat“ (netroufám si říci „přežvýkat“) do ŠVP.

O tom, že by měl dobře znát předmět, který vyučuje, že by měl mít dostatečně široký, všeobecně kulturní rozhled, že by měl největší energii věnovat výuce a přípravě na ni, jsem z oficiálních míst mnoho neslyšel. Odborná profesní úroveň učitele (znalost předmětu a jeho vyučování) se dnes nevyžaduje, spíše je na škodu. Opět je podstatné vytváření slohových cvičení, které vysiluje, psychicky vyčerpává, znepríjemňuje život a bere chuť do skutečné práce. Proč ještě nikdo nepřišel s nápadem, aby např. pekařský cech sepsal rámcový program na pečení chleba a pečiva a každá pekárna podle něho vyplodila svůj pekárenský program? Asi proto, že by vlastní pečení šlo stranou, zejména po stránce kvality.

2.2 CMZUP – Další vzdělávání

Pedagog se má vzdělávat především na „netradičních vzdělávacích kurzech“,² na nichž učitelé hrají týmový golf, cvičí aerobik, vyrábějí maňasky, aby pak s nimi hráli „příběhy se šťastným koncem“, přenašejí míčky na desce s otvorem, ovazují se navzájem toaletním papírem, aby se stali mumiiemi, pořádají turnaj v pexesu a jiných společenských hrách atd. atd. Takovéto „netradiční formy vzdělávání“ má pedagog vnášet do své výuky, v jejich duchu má vzdělávat a vychovávat své žáky a studenty.

Petr Kukul se pozastavuje nad všeobecnou infantilizací života kolem nás, ukazuje, jak tento jev výrazným způsobem postihl i vzdělávání pedagogů.³ Demokratizace našeho života se „vyšinula“ k ještě vyšším metám, neboť ve výše

² Viz např. M. Bihelerová: *Netradiční vzdělávání pedagogického sboru*, Učiteléské noviny 2008, č. 17, str. 18.

³ P. Kukul: *Stolzová o „netradičním vzdělávání pedagogického sboru“*, Pedagogický web Stolcová, 12. května 2008.

uvedeném smyslu může vzdělávat pedagogy opravdu kdokoli.⁴ Takovéto vzdělávání však zvládne levou zadní každý, kdo má alespoň úroveň kulturního referenta bývalých rekreací ROH. Navíc – při patřičné snaze a stycích – získá na takovéto „vzdělávání“ nezanedbatelné prostředky, o které mu vlastně jde až v první řadě.⁵

Tento trend má bohužel zelenou. Na vzdělávací akce výše uvedeného typu jsou poskytovány finanční příspěvky z nejrůznějších zdrojů, fondů, grantů apod.⁶ Podnikavci všeho druhu si spokojeně mnou ruce, trochu soudný člověk se chytá za hlavu. Na jedné straně jsou velkoryse poskytovány miliony na projekty, které jsou zcela pochybné od samého počátku, na druhé straně jsou připravována opatření, jejichž cílem je ušetřit finanční prostředky v oblastech, kde by se právě šetřit nemělo. Tuto situaci je možno charakterizovat slovy Jana Wericha: *Šetřit se musí, ať to stojí, co to stojí!*

2.3 CMZUP – Tvárnost pedagoga

Oficiální instituce v neposlední řadě požadují, aby byl pedagog dostatečně „tvárný“. Má vehementně podporovat každou reformu, která je mu shora několikrát během života naordinována, jeho vlastní názor musí jít stranou. Stejně jako v minulém režimu je mu dáno zcela jasně najevo, že podpora oficiálních stanovisek přináší prospěch a odpor bude naopak trestán. Ministr školství, mládeže a tělovýchovy v otevřeném dopise všem pedagogickým pracovníkům napsal v souvislosti s připravovaným zvyšováním učitelských platů, že

... zvyšování mezd nelze do budoucna zajistit jen a pouze plošně pomocí tarifní složky platu. Nebylo by to správné. Ředitelé musí mít v ruce nástroj, jak ocenit profesionalitu a aktivitu při realizaci školské reformy, a to bez ohledu na věk a léta praxe. ... 5 miliard Kč [se] dostane především k těm pedagogům, kteří splní kritéria dotačního programu, jehož prostřednictvím se budou peníze rozdělovat. ... Aktivní a profesionální pedagog je ústřední postavou celého vzdělávacího systému a hybnou silou probíhající reformy.⁷

Uvědomujeme si dostatečně jasně, jaké žáky a studenty vychovávají tvární a příkrčení pedagogové? Přejeme si skutečně takový vývoj našeho školství?

2.4 Pláč sborovny české

Novela zákona o pedagogických pracovnících „upravuje“ termíny pro zahájení vysokoškolského studia pro ty pedagogy, kteří dosud příslušnou kvalifikaci nemají – termín byl posunut z konce roku 2009 do konce roku 2014. Nepodceňujeme přespříliš naše nevystudované „pedagogy“, dáváme-li jim na vyplnění přihlášky

⁴ Každý podle svých schopností, ...

⁵ ... každému podle jeho potřeb.

⁶ Viz např. P. Kukul: *Nesnesitelná dostupnost peněz*, Pedagogický web Stolzová, 30. května 2008.

⁷ Britské listy, 5. června 2008.

k vysokoškolskému studiu více než šest let? Kolik let jim bude vyhrazeno na vystudování, mají-li šest let pouze na podání přihlášky?

Maturanti, kteří mohou nyní do škol jako učitelé nastupovat, musí vysokoškolské studium zahájit do dvou let. Jak asi vypadají tito maturanti, kteří žádnou vysokou školu nevystudovali a na vysoké škole dosud nestudují? Mohou to být ti, kteří nějakou střední školou se čtyřkami prolezli a horko těžko vůbec odmaturovali a k jinému zaměstnání se nehodí! Budou tedy nyní vytvářet „kádrovou rezervu“ pro naše školy a sborovny.

Neumím si představit, že nějaký podnik přijme řidiče, který se má do dvou let přihlásit do autoškoly, že nemocnice přijme chirurga, který má do dvou let začít studovat medicínu, že rekreační zařízení přijme plavčíka, který se má do dvou let začít učit plavat, a ministerstvo zahraničních věcí tlumočnicka, který má do dvou let začít studovat jazyky. V našich školách je však možné všechno! Dobré učitele, kteří v minulých letech ze škol odešli, soustavně nahrazují důchodci a nekvalifikované síly. Tento proces bude patrně pokračovat. Navíc se dnes ke studiu učitelství již téměř nehlásí výborní maturanti a absolventi učitelství téměř do škol nenastupují. Budeme tedy z nekvalifikovaných učitelů „vyrábět“ kvalifikované v tzv. kombinovaném (dříve večerním nebo dálkovém) studiu.

Zmíněná novela ukazuje pokračující, oficiálně nastolenou katastrofální degradaci učitelské profese! Obsahuje mimo jiné i hrozbu pro nepohodlné učitele s vlastním názorem:

Neprotestuj, nemel pantem, nahradí tě maturantem!

3 Co by opravdu měl pedagog znát a umět

Jak již bylo výše uvedeno, důraz by měl být kladen v první řadě na odbornou a metodickou přípravu učitele (odborná a pedagogická kvalifikace, znalost předmětu a jeho vyučování) a na jeho další soustavný profesní růst. Prospěšné je obyčejné předávání zkušeností, uvádění začínajícího učitele do výuky zkušenějším kolegou.

Učitel matematiky působící na základní škole by měl dobře znát matematiku základní a střední školy, středoškolský profesor navíc základy matematiky vysokoškolské. Určitý nadhled nad látkou, kterou vyučujeme, je totiž pro naše dobré pedagogické působení nezbytný; k jeho rozvíjení slouží odborná literatura, knihy a časopisy, seriózní vzdělávací akce, semináře, konference a letní školy. Velmi užitečné jsou profesní kontakty a přátelství, která učitelé na těchto seminářích navazují. Poctivě odvedená práce, rozšiřování obzorů, vidění souvislostí, všeobecný rozhled, to vše vzbuzuje u studentů respekt.

Domnívám se, že by učitelé matematiky měli pečlivě sledovat Matematickou olympiádu a obdobné soutěže, s profesionálním zájmem soutěžní úlohy řešit a vést své studenty k účasti v soutěžích, v SOČ, resp. v jiných odborných aktivitách. Na druhé straně by měl každý učitel chápat, že jsou i jiné předměty,

jiné zájmy, které mohou studenty plně zaměstnávat. Svůj předmět bychom měli mít rádi, jeho vyučování by nám mělo přinášet uspokojení a radost, kterou nelze ničím vyvážit.⁸

4 Být Člověkem

Jsem přesvědčen, že dobrý pedagog by měl být hlavně **Člověkem**, měl by mít dobrý a vlídný vztah ke svým žákům a studentům. Nutným předpokladem je obecně dobrý vztah k lidem, na němž lze mnoho postavit: motivaci k intenzivnímu pracovnímu nasazení a k dalšímu vzdělávání, obětování vlastního pohodlí, seriózní přístup k profesi, přísnost, spravedlivost, ale velkorysost, nadhled atd.

Uvedme na závěr srovnání učitelského působení dvou vrstevníků: básníka, který byl profesí učitelem, a učitele, který byl též básníkem. Oba citáty se vztahují k počátku devadesátých let 19. století.

Básník Otokar Březina (vl. jménem Václav Jebavý, 1868–1929) se o své profesi a o svých žácích vyjádřil takto:

*Učitelství je těžký, robotný úřad vysilující duši, ochromující fantasi, pijící sílu z organismu. Děti, přicházející do školy, jsou zlé, svéhlavé, bludně vychované bytosti, rafinované, zlomyslné, zhýčkané, zbloudilé, instinktivně nepřátelské a ve velikém procentu úžasně neschopné. Vracím se po pěti hodinách vyučování fyzicky i duševně vysílen, disgustován, umrtven, zatemněn, tupý, mdlý a sešlý. Pouze noc jest vyhrazena mé duševní práci, a i tu nedostavuje se vždy dispoice, vstřebaná celodenním rozechvíváním nervového systému a stálým krvácením intelektuálním.*⁹

Zdá se, že Otokar Březina nebyl dobrým učitelem, že měl „jiné priority“ než vyučování, vzdělávání a výchovu žáků. K dětem neměl žádný vztah, svoji učitelskou profesi chápal jako nutné zlo.

Srovnajme výše uvedená Březinova slova s následující vzpomínkou Vladislava Šaka (1860–1943), vynikajícího českého středoškolského učitele matematiky a deskriptivní geometrie, vysokoškolského profesora deskriptivní geometrie, válečného korespondenta, diplomata, básníka a spisovatele. V předmluvě ke knize bulharského básníka Kyrila Genčeva Christova (1875–1944), jednoho ze svých žáků, který zcela ignoroval vědy matematické, V. Šak napsal:

Před 40 roky Kyril Christov, hošík asi 15letý, zapsal se do V. třídy reálného oddělení sofijského gymnasia. Stal se mi nápadný svým výrazným nosem a horlivostí, s jakou si vybojoval místo v nejposlednější škamně školní síně. Záhy jsem poznal, že ten neposedný klučík nikdy nestane se zbožňovatelem nauky Gasparda Mongea. Při probírání nové látky vždy po lavicích jsem zkoumal vědomosti žáků

⁸ O učitelích a jejich působení ve školách, o vyučování a výchově jsem psal podrobněji v článku [3].

⁹ Anně Pammrové dne 8. října 1892.

a rušival jsem poklid i Kyrila Christova. Vždy mne překvapoval vyhýbavou odpovědí a nesmiřitelným pohledem. Jeho pohyblivé ruce jednou při tom cosi chvatně zastrkovaly do vnitřku škamny – byly to tužkou usmolené verše, jichž námětem nebyla deskriptivní geometrie. Při zkoušce z dospělosti na Kyrila Christova sneslo se milosrdenství Boží, jehož jsem byl poslušným nástrojem. Hlas svědomí ukonejšil jsem pomyslením, že Kyril Christov aspoň nikdy nezaviní sesutí se tunelu, anebo mostu, vybudovaného podle jeho plánu. I druzí kolegové, stejně jako já, byli přesvědčeni, že Kyril Christov, co živ bude, inženýrem se nestane. Filologové zato rozplývali se chválou o básnickém nadání a bohaté znalosti mateřské řeči toho přebožného matematika.¹⁰

Poznamenejme na okraj, že Vladislav Šak byl po celou dobu svých studií rebelujícím žákem a studentem, jehož studijní výsledky v žádném smyslu nelze označit za dobré. Vyrostl ve výraznou a široce uznávanou osobnost.

Poděkování

Tento příspěvek byl inspirován tím, co dnes a denně vidíme kolem sebe, tím, co nás, učitele na základních, středních i vysokých školách, trápí a zneklidňuje. Byl podpořen postoji všech, kteří se snaží při svém učitelském působení podle svých sil a možností, podle svého nejlepšího vědomí a svědomí poctivě vyučovat, vzdělávat a vychovávat žáky, studenty, doktorandy a v neposlední řadě i své kolegy. Z celého srdce jim děkuji!

Literatura

- [1] Pionýrské oddělení ÚV ČSM. *Co má znát a umět pionýr*. Praha : Mladá fronta, 1959.
- [2] BEČVÁŘ, J. Matematika, vzdělanost a vzdělávání. In M. Lávička, B. Bastl, M. Ausbergerová (ed.), *10. setkání učitelů matematiky všech typů a stupňů škol*. Srní : JČMF, 2006, s. 49–63.
- [3] BEČVÁŘ, J. Naše žhavá současnost. In M. Bečvářová (ed.), *O škole a vzdělávání*. Praha : MATFYZPRESS, 2007, s. 71–89.
- [4] HRUBÝ, D. Postavení matematiky na gymnáziích. In M. Bečvářová (ed.), *O škole a vzdělávání*. Praha : MATFYZPRESS, 2007, s. 47–70.
- [5] HRUBÝ, D. Školské reformy. *Učitel matematiky* 2007/08, roč. 16, č. 2(66), s. 65–73, č. 3(67), s. 129–145, č. 4(68), s. 218–230.
- [6] PIŤHA, P. Velká iluze českého školství. *Učitel matematiky* 2007/08, roč. 16, č. 4(68), s. 231–242.

¹⁰ Kyril Christov: *Symphonie Prahy*, Praha, 1932, předmluva.